

opt. mgr Małgorzata Mrzygłod-Tomasik

Kraków, wrzesień 2020 r.

mgr Miłogost A. Przygod-Tomasik
Konsultant Liza Szulc
Kraśno, ul. Skwarowa 432
64-10-12) 66-22 02 NIP: 602-34-93

I. PRZEDMIOT PRAC

Przedmiotem planowanych prac będzie konserwacja elewacji wolnostojącego budynku Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Myślenicach przy ul. Henryka Jordana 3. Konserwacja obejmie wątki ceglane, kamieniarkę lokalnie występujące tynki, stolarkę okienną oraz drzwiową.

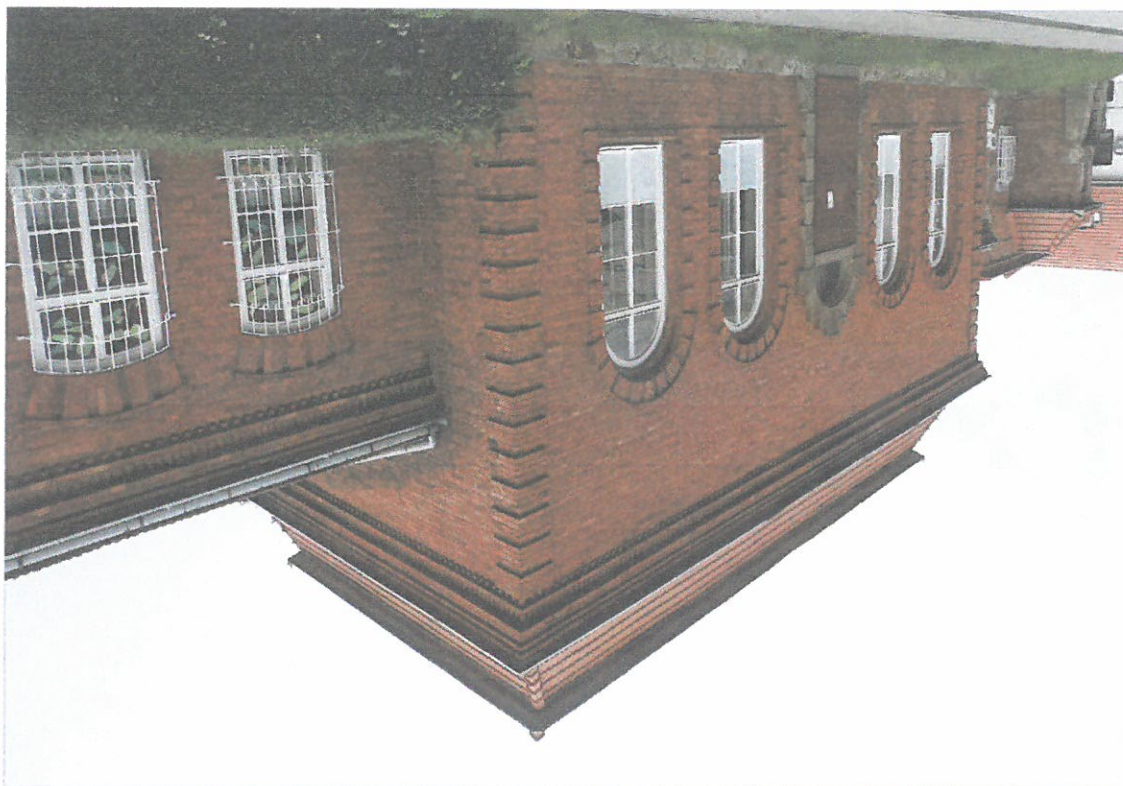
II. OPIS OBIEKTU

Budynek zbudowano w roku 1902 dla Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół", które jest jedną z najstarszych organizacji społeczno-wychowawczych w Polsce; powstał w okresie zaborów.

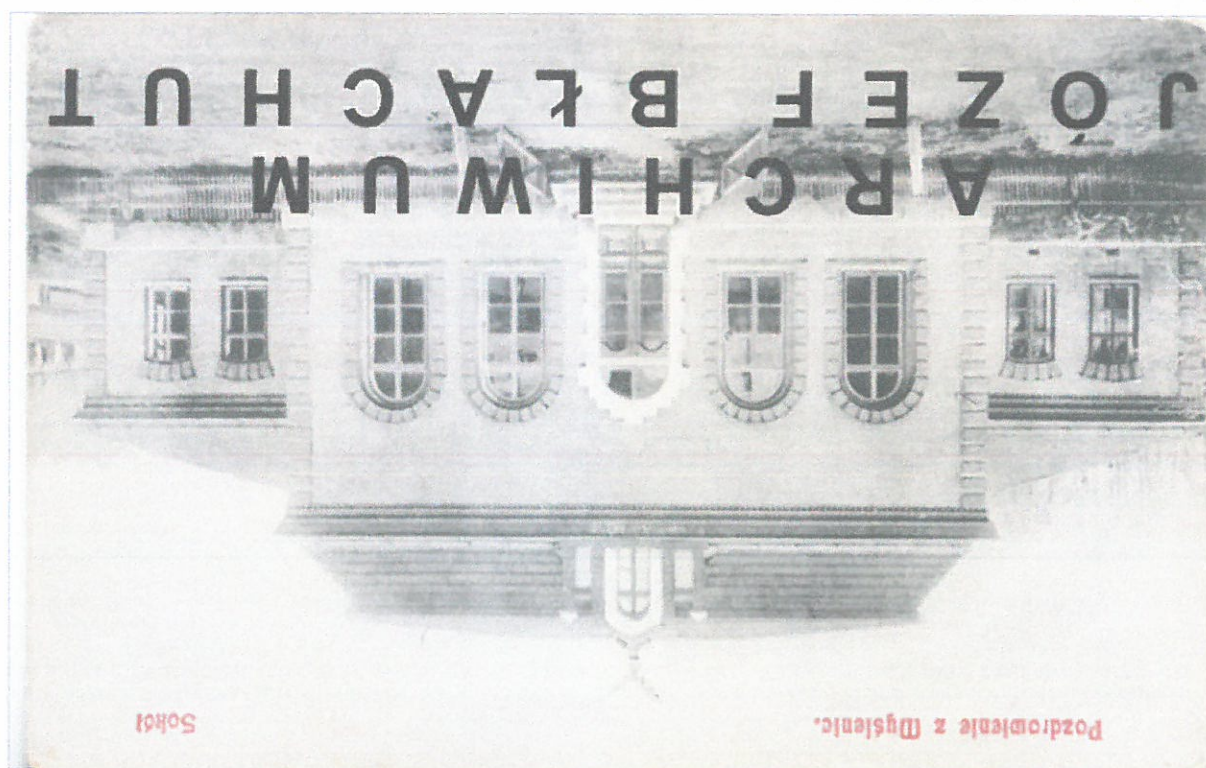
Charakter elewacji historyzujący z ekspozycją wątków ceglanych oraz detałem kamiennym. Cokół kamienny. Na elewacjach wyróżnić można dwie fazy budowy przekształcenia oraz uzupełnienia. Bryła budynku w kształcie wydłużonego prostokąta z elewacją frontową od południa (obecnie) w przeszłości funkcję tę pełniła elewacja zachodnia.

przekształcenia elewacji wschodniej tylniej do 9. osi cokół kamienny dalej kamień zasigpiono tynkiem z imitacją podziałów kamieniarki; widoczna także różnica w kolorystyce cegieł

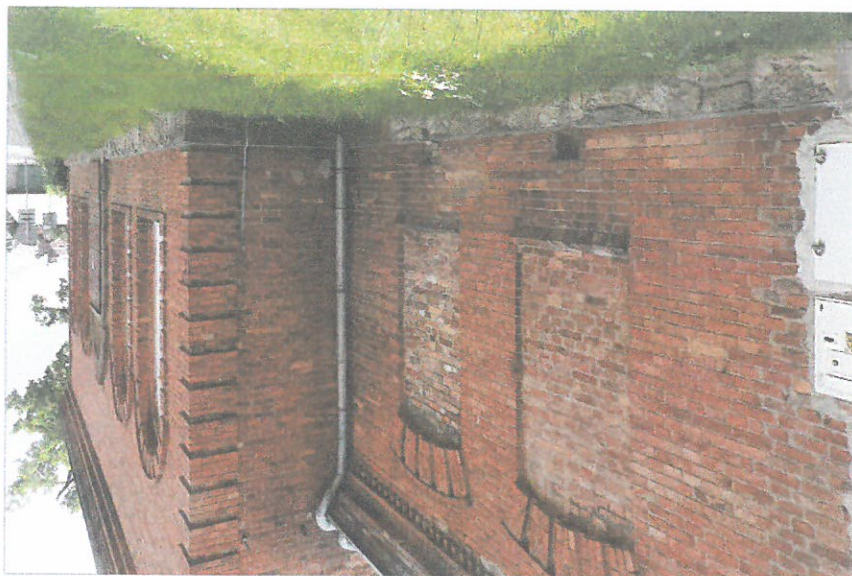

fot archiwalne i budynek dziś (elewacja zachodnia)
 elewacja frontowa zachodnia - obecnie drzwi przysłonięte deskami
 widoczne przekształcenia dobudowanie partii budyńku w części od północy, rzeźba sokoła znajduje
 się nad obecnym wejściem od południa

Sohol

Pozdrowienie z Myślenic.

elewacja zachodnia – stan zachowania

kształtki i ukośnie wstawione cegły stanowiące rodzaj dekoracji, podkreślającej plastyczność elewacji budynku; sposób opracowania spoiny, podbarwiona (?) możliwe słabo widoczne podmalowanie; szpeline łączenia szarą zaprawą w miejscu braków wątku ceglanego

Elewacje budynku murowane są z cegły maszynowej spojonej zaprawą wapienno-piaskową, która jest eksponowana. **Dekoracyjne spoinowanie wątku** wykonano barwioną na ceglasto-brązowy zaprawą z przewagą miazgi ceglarskiego jako wypełniacza. Pierwotna spoina ukształtowana została równo z licem, odcinana z widocznym śladem kielni murarskiej. Najprawdopodobniej spoina została dodatkowo podkreślona czernią. Jednak z uwagi na przekształcenia wyróżnić można różne kolory i sposób opracowania spoin na elewacjach, zarówno w partii wątków jak i elementach kamiennych.

Na fragmentach dobudowanych później wątki kamienne cokołu na elewacji tylniej od strony wschodniej zastąpiono **tynką z imitacją nieregularnych ciosów**. Rzeźba ustawiona na współczesnym cokole z płyt polerowanego marmuru. **sokola** występuje obecnie w partii dachu nad wejściem na elewacji od południa. i detal elewacji wykonano z piaskowca. Elementy dekoracyjne rzeźbiarskie - **rzeźba** także **elementy kamienne** - detal opasek przy drzwiach i cokoły. Kamienne elementy np. w górnych partiach murów. Ponadto o aranżacji i artykulacji elewacji stanowią formowane cegły lub murowano je w ten sposób aby wyróżniały się z wątku muru – i są eksponowane **wątki ceglane**. Jako elementy ozdobne stosowano także specjalnie Budowa technologiczna elewacji budynku jest zróżnicowana. Przeważają

1. TECHNIKA WYKONANIA I STAN ZACHOWANIA

III. ZAGADNIENIA KONSERWATORSKIE

oryginalna spoina oraz w różnych partiach elewacji (dobudowanych) przekształcenia i uzupełnienia spoin, wymieniane cegły w parti cokołu

W wyniku przekształceń (elementy dobudowane jak i naprawy) na elewacjach zaobserwować można kilka rodzajów spoin, tak pod względem kształtu - sposób opracowania jak i użytego materiału - kolorystyka, ziarnistość. W przypadku cegieł różnica ta nie jest aż tak bardzo widoczna. W trakcie reperacji i doraźnych napraw uszkodzonych wątków używano cegieł o zbliżonych wymiarach, spojonych zaprawą wapienno-piaskową z dodatkiem cementu.

W różnych partiach elewacji występują nieestetyczne i wadliwe technologicznie uzupełnienia z zastosowaniem samego cementu i zaprawy klejowej.

Stan elewacji jest zły wielu miejscach doszło do znacznych uszkodzeń Ogólny, „poglądowy” stan zachowania wątków, kamieniarki i tynków elewacji obrazują fotografie i opisy.

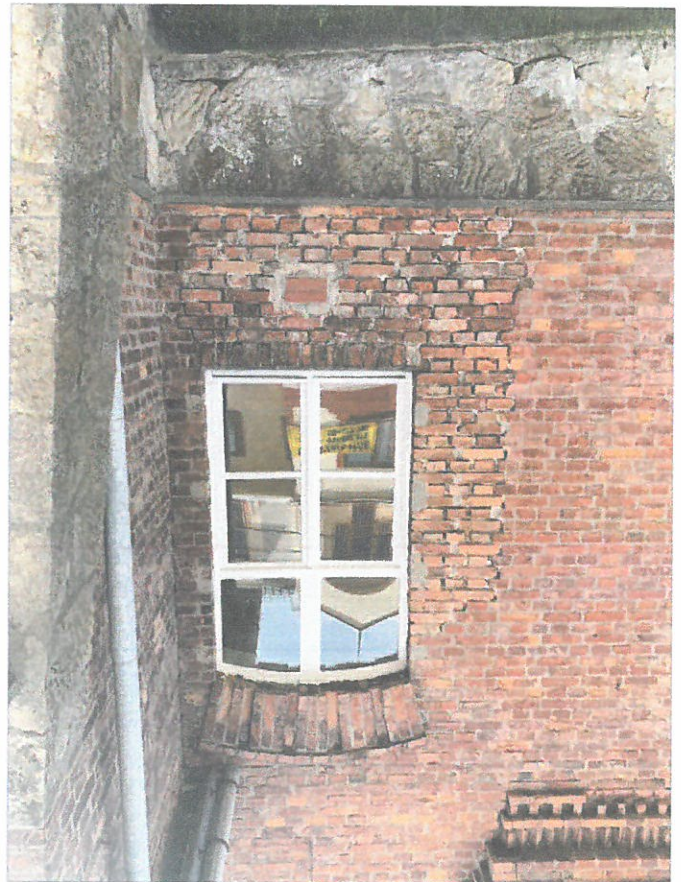
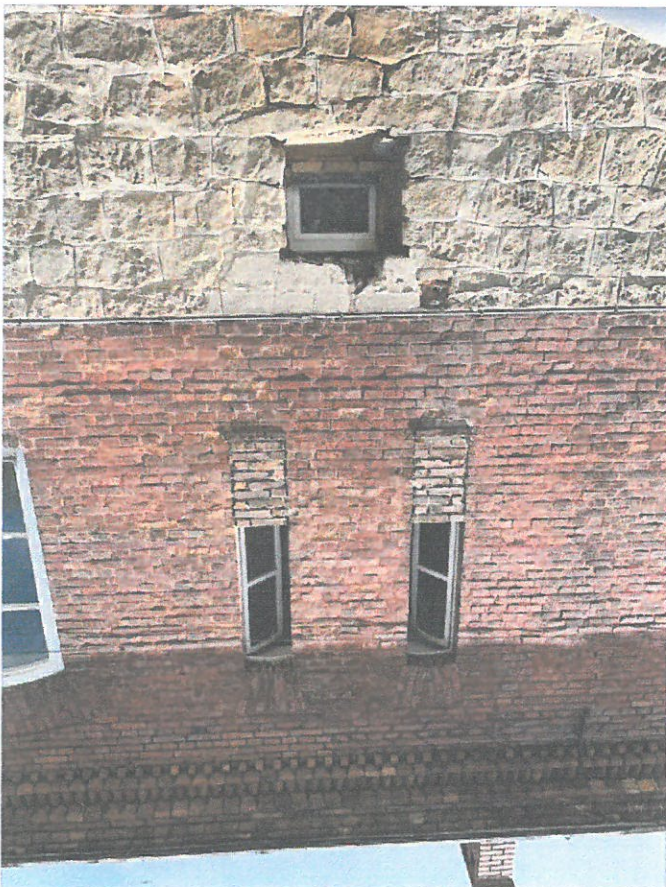

zaprawy naprawcze w obrębie partii gzymsów okiennych – szare i białe, lokalnie widoczne spękania wątków uszkodzenia cegieł ozdoby gzymsu

przemianowania wątku w obrębie okien na elewacji zachodniej oraz okienek elewacji wschodniej a także partii wokół okienek w strefie partiu; zabrudzenie wątków kamiennych; uszkodzenia ozdoby dekoracyjnych gzymsów ceglanych w wyniku uszkodzeń obróbek blacharskich pod dachem; zamurowanie okien na elewacji zachodniej; szpeczące zaprawy naprawcze w miejscach przeciek pod instalację

rozróżnicowanie kształtów i kolorystyki cegieł – znaczne ubytki wielu parti niezabezpieczonych przed namakaniem
zniszczenie tynek imitujących wątek kamienny w parti elewacji wschodniej od strony północnej

sposób opracowania spoinowania wątków oraz ubytki cegieł wypełnione zaprawami z cementem portlandzkim

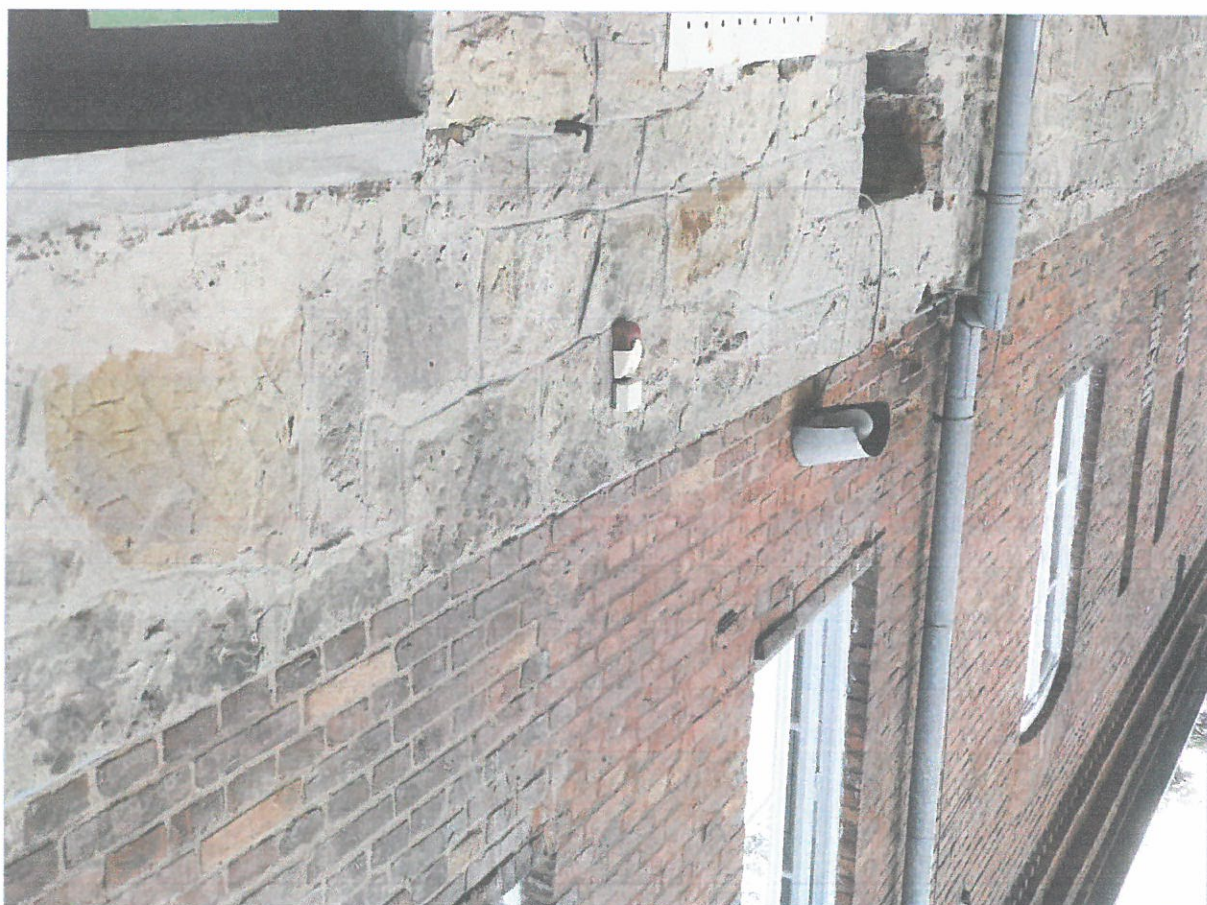

uszkodzenia wników spowodowane przekształceniami związanymi z nią z wyniszczeniem okien demontażem kral, skrzynek technicznych, przemurowanie i brak opracowania spoinowania, liczne zaprawy naprawcze, przypadkowo wstawione cegły

zniszczenia i ciemne zabrudzenia wątków; uszkodzenia cegiel i kamienia; przemurowania wokół wątków ceglanych i kamiennych

*zniszczenia i zabrudzenia wałków, uszkodzenia cegieł i kamienia, przemurowania wokół wałków
cegłanych i kamiennych; degradacja kamienia (piaskowiec) objawiająca się osypywaniem się
przypowierzchniowych warstw, co z kolei powoduje utratę sposobu opracowania kamieniarskiego
tutaj wyraźnie rustykalne opracowanie narzędziami*

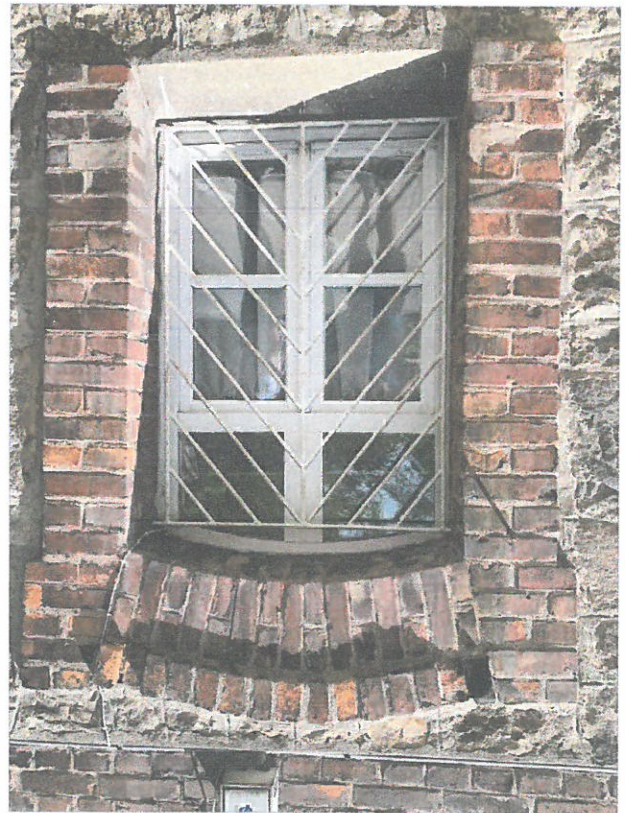
degradacja kamieniarzki objawiająca się osypywaniem się przypowierzchniowych warstw; szare wadliwe technologicznie cementowe naprawy szpony mocno odspajające

na elewacji zachodniej w parti wejścia głównego zachowana starsza stolarka okienka naświetla;
brak dostępu od strony wnętrza (widoczne zamurowanie cegieł) brak informacji o elementach
skrzydeł drzwiowych (zapewne zdemontowane) obecnie przysłonięte deskami; stolarka współczesna w
części dobudowanej od strony skrzydła północnego na elewacji zachodniej; betonowy daszek nad
drzwiami

zniszczenia wątków wskutek montażu instalacji skrzynek technicznych; zrdżnicowane kraty w oknach jak również parapety; uszkodzenia tyńków na elewacji wschodniej (imitacja wątki kamiennego) cokołu; rozpozienie się muru od elewacji pęknięcie wertykalne pod oknem, liczne montowane kable, pojedyncze doraźne uzupełnienia cegiel szarymi zaprawami

uszkodzenia ceglanoego gzymsu pod dachem, zniszczona blacharka; zróżnicowane kraty w oknach jak również parapety

Stan zachowania elewacji budynku Sokoła w Myslenicach pogarsza się a w wielu partiach jest zły. Degradacja postępuje i zabYTEk powoli niszczy oraz stwarza niekorzystne warunki estetyczne.

Powierzchnia **wątków ceglanych** jest zabrudzona, pokryta w miejscach słabiej obmywanych przez wody opadowe nawarstwieniami czarnej patyny. Czarna fałszywa patyna tworzy hamującą oddychanie muru barierę powodującą odpadanie powierzchni cegły, która traci swą naturalną ochronę w postaci spieku i wykrusza się dalej. Przyczyną ubytków cegieł jest także gorsza jakość niektórych z nich oraz zwiększona zawartość soli. W wielu miejscach występują uszkodzenia lica cegieł na skutek działania wilgoci i szkodliwych soli; uszkodzenia mrozowe, rozwarstwienia i odpryski warstw powierzchniowych cegieł. Widoczne są poziome spękania oraz ubytki lica pojedynczych cegieł. Ubytkom tym towarzyszy często brak spoinowania.

Elewacje posiadają przymurowania - zamurowano niektóre okna, skracano długość okien np. okienka na elewacji wschodniej, przemurowano mury podczas wymiany okien i skrzynek technicznych, a także w podczas przekształceń związanych z funkcjami które na przestrzemi lat pełnił budynek (zmiany na elewacji wschodniej od północy).

Zazwyczaj przymurowania te wykonywano bardzo niestannie, często nawet nie zakładano spoinowania. Ponadto w braki- wątków wkładano pojedyncze przypadkowe cegły, nie zachowując układu wątku, ani nie dostosowano się do wymiarów względem cegieł historycznych.

Elewacje były oczyszczane (na pewno elewacja zachodnia) uzupełniano spoiny, nie zawsze dostosowano je do kolorystyki i sposobu opracowania tych najstarszych (historycznych)

Do zniszczeń niektórych cegieł przyczyniło się także wykonane w przeszłości wadliwe spoinowanie, które zaobserwowano w wielu miejscach elewacji. Szarej zaprawy używano również do uzupełnień cegieł. Zastosowanie sztywnych i zbyt mocnych (wadliwych technologicznie) zapraw cementowej wplywa w bardzo poważnym stopniu destrukcyjnie na cegły - pojawiły się nieznaczne charakterystyczne ubytki roz poczynające się najbliższej spoinowania. Miejscami zaprawa do napraw spoinowania została jest również na lico cegieł.

Na elewacji zachodniej od strony północnej występuje sporo przekuć, podobnie jak na elewacji wschodniej od cz. północnej. Z kolei sporo zniszczeń cegieł na elewacji północnej spowodowanych jest zapewne skutkiem mocnego zawilgocenia cegieł widoczne są liczne nierówności i ubytki cegieł. Na elewacji zachodniej w miejscach dobudowanych skrzydeł widoczne jest odspojenie się całego fragmentu muru - kilkunastomilimetrowa szpara, element ten jest jednak stabilny. Pojawiły się nieznaczne spękania wertykalne wątków np. pod oknem na elewacji wschodniej od północy. W wielu miejscach wątki zostały uszkodzone wskutek montażu lub demontażu starych krat, a także jak wcześniej wspomniano podczas wymiany okien. W wielu wypadkach wykonano za małe okna, a szczeliny wypełniono szarawymi zaprawami. Na ceglach elewacji, w dolnych partiach istnieją różnego rodzaju graffiti, dużo napisów wyritych w ceglach.

Na elewacji północnej Sporo zniszczeń i braków cegieł występuje w partiach **gzymsu ceglanoego pod dachem**. Elementy te są znacznie zbrudzone, zasolone, a ciemne zaplamienia świadczą o zalewaniu. Wiele cegieł również wypadło, uszkodziły się krwędzie dekoracyjnych kształtek, niektóre z nich posiadają liczne spękania.

uszkodzenia ceglanego gzymsu pod dachem, zniszczona blacharka; przypadkowe przemurowania cegiel, braki ceglanego parapetu

Partie gzymsu naprawiano. Uzupełniano braki nowymi cegłami (lokalnie), jak również zastosowano szare spoiny.

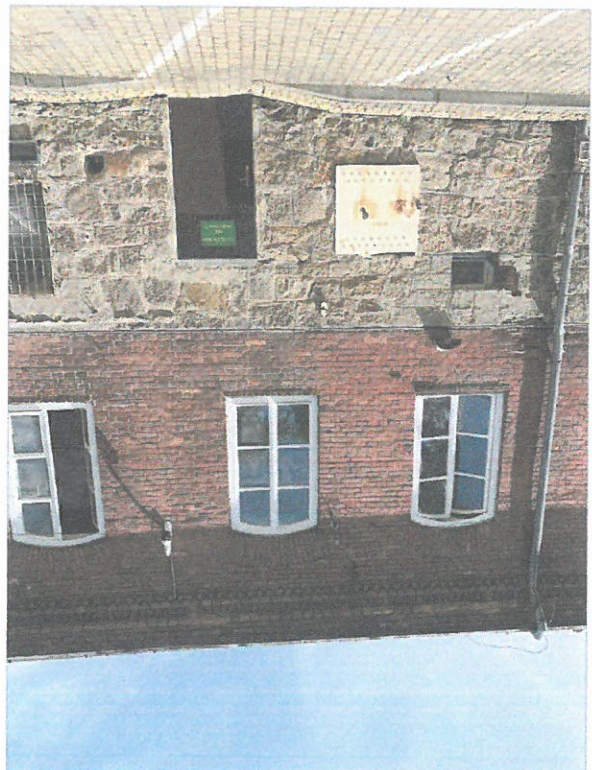
Kamieniarzka - portale od zachodu od południa, płyta kamienna z datą częściowo schowana w ziemi mocowana w cokole na elewacji zachodniej kamienny cokół - ciosy oraz nieregularne kamienie obiegające wszystkie elewacje budynku

Powierzchnia elementów wykonanych z piaskowca jest silnie zabrudzona, widoczne są zasolenia i zawilgocenia. niektóre elementy popękaly. W partiach cokołowych widoczne są przede wszystkim spękania i plamy - zmiany korozyjne powstałe na skutek zawilgocenia i zasolenia.

postępuje!

części płyty balkonów). **Proces niszczenia tynków z imitacją ciosów kamiennych** przez mikroorganizmy - ciemnobrunatne mchy (głównie pod gzymssem i spodnie z zastosowaniem sztywnych cementów portlandzkich. Niektóre partie porażone są (sypane chodników i jezdní znajdujące się w pobliżu) oraz nieprawidłowych napraw pod względem technologicznym remonty niszczenia wypraw wskutek działania soli atmosferycznych, zanieczyszczenie powietrza oraz rzadkie i wykonane niewłaściwe zachowania tych elementów elewacji wpłynęło niszczące działanie czynników całej powierzchni. Wiele tynków opadało, pozostałe osypują się. Na zły stan postępuje coraz intensywniej. Wyprawy tynkowe są osłabione, posiadają spękania na tworząc wżery. Obecnie w spękania wnika woda, wraz z zabrudzeniami i proces ubytki, ponadto warstewki powierzchniowe stopniowo odspoiły się i wykruszały płytów. W wielu miejscach struktura zapraw częściowo uległa degradacji. Powstały rozwarstwienia, spęcherzenia, odspojenia, nastąpiły odierwania się całych oraz graffiti. W miejscach wielokrotnie nawilgaczanych wyprawy uległy z zastosowaniem szarawych cementowych zapraw, ponadto przemalowania farbami imitacją wątku kamiennego, które posiadają liczne doraźne naprawy tynków

rozpozna wątków wskutek namalowania (przewód kominiowy) na elewacji północnej

Poszczególne kamienie w cokole są poluzowane, tracą formę pierwotną, obrabiane (wymywanie), tracą powierzchnię, tracą kolor. Inskrypcje na płycie powoli ulegają spływowi.

placa kamienna z datą częściowo schowana w ziemi mocowana w cokole

Występują spękania wykruszenia i ubytki spoin pomiędzy blokami cokołu. W partiach cokołu kamiennego często do spoinowania zastosowano sztywną i niedyluzującą cementową spoinę, która także przyczynia się do degradacji kamieniarki.

Stosunkowo dobrze zachowany kamienny portal i tablica na elewacji zachodniej. Również za wyjątkiem dolnych partii wagałów w dobrym stanie znajduje się o kamieniarka portalu na elewacji południowej (portal wejściowy). W nieco lepszym stanie znajduje się cokół od strony elewacji zachodniej, natomiast na pozostałych elewacjach jego stan jest znacznie gorszy - najgorszy na elewacji zachodniej, gdzie występują liczne przemurzenia (wokół okienek i drzwi) i ponadto licznie tu wykonywane naprawy zaprawą z dodatkiem szarego cementu. Kamienny cokół elewacji północnej częściowo schowany w wyniku przekształceń poziomu terenu, pod oknem spore ubytki i piaszczenie, wiele uzupełnień w zaprawie. Reasumując - w wielu miejscach kamień pokrywa ciemna, tłuszczywa patyna. Ciemne nasłonecznienie i zawilgocenie spowodowało rozwój mikroflory (zielone mchy), które również działają niszcząco na kamień (kwas humusowy). Pojawia się wyoblanianie powierzchni, ubytki, piaszczenie- powstały głębokie wżery i ubytki. W kilku miejscach watek kamienny cokołu jest osłabiony, niektóre ciosy odpadły dot. głównie elewacji północnej i kamieni przy elewacji zachodniej od strony północnej.

Rzeźba sokola - późniejsza, zapewne w stanie dobrym, zabrudzona (do weryfikacji po ustaleniu rusztowań).

rozluźnienia kamieniarki na szkarpie przy wejściu od elewacji zachodniej (część ponocna)

*uszkodzenia prawego węgła portalu wejściowego
naprawcze zaprawy cementowe
schowany w chodniku cokol na elewacji północnej*

*wadliwe spoiny i uzupełnienia cementem na elewacji północnej
elewacja od strony południowej - wejściowa*

Kraty w oknach – w różnej stylistyce ale generalnie bardziej współczesnej, niektóre wykonane z prętów technicznych stalowe, przemalowane farbami olejnymi, lekko powyginiane. **Elementy metalowe (balustrada w schodach wejściowych, skrzynki techniczne** itp. Elementy te są zardzewiały znacznie zabrudzone z pozostałościami zluszczonego się farbu. W przeszłości zostały kilkakrotnie przemalowywane farbami olejnymi, które w wielu miejscach złuszczały się odsłaniając rdzewiejący metal. Niektóre elementy nie są dobrze skotwione z konstrukcją (balustrada schodów wejściowych na elewacji południowej).

Schody z lastrika od strony północnej- lastriko zabrudzone, występują znaczne uszkodzenia stopni, zwłaszcza w pobliżu balustrady.

uszkodzenia stopni z lastrika na elewacji południowej

Brama wejściowa – drewniana, dwuskrzydłowa, przeszklona płycinowa malowana farbą przezroczystą. Prawdopodobnie stylistyką zbliżona do bramy pierwotnej z modyfikacjami (widoczne na fotografii archiwalnej). Kraty w drzwiach stalowe malowane na czarno stylistyce współczesnej.

Na elewacji zachodniej w otworze bramy wejściowej zachowane starsze drewniane **naświetle**. W trakcie oczyszczania należy zweryfikować kolorystykę tych malatur pierwotnych. Skrzydła **drzwi** zasłonięte deskowaniem brak inf. o elementach skrzydeł drzwi prawdopodobnie nie zachowane. Zachowane stalowe zawisy wkute w kamieniarce.

Drzwi na elewacji zachodniej w wejściu od strony północnej – stylizyka współczesna jednoskrzydłowe, płycinowe; drewno zabezpieczone lakierem.

Drzwi na elewacji wschodniej - drewniane i metalowe płytowe (do kotłowni), bezstyłowe.

stolarka drzwi na elewacji zachodniej oraz wschodniej

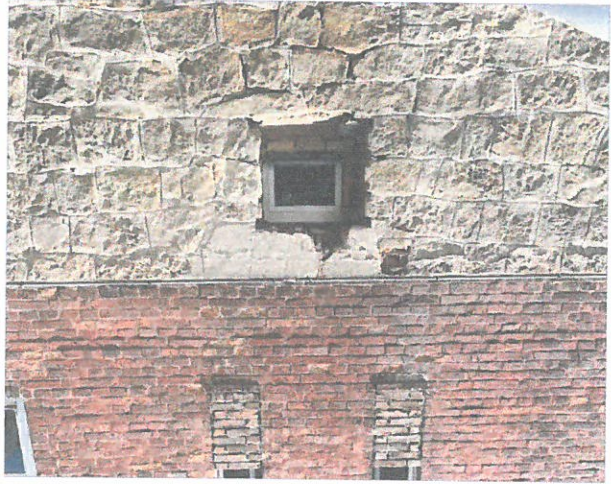
Stolarka okienna – drewniana malowana na biało, okna pojedyncze dzielone szprosami, zazwyczaj dwuskrzydłowe lub dwuskrzydłowe z naświetlami zwieńczonymi odcinkowo. Okna były wymieniane o czym świadczą zróżnicowane i zazwyczaj mniejsze wymiary i wypełnienia zaprawami braków do wążku ceglanoego w większości z nich (zwłaszcza od zachodu).

Na fotografii archiwalnej czarno białej, widac iż kolorystyka okien była ciemniejsza prawdopodobnie w odcieniach szarości/ oliwek zielonkawych; proponuje się dokonać oględzin zachowanego okna w naświetlu na elewacji zachodniej być może tam zachowały się warstwy malatur pierwotnych. Stan techniczny stolarki okiennej i drzwiowej pogarsza się. Z uwagi na braki, odształcenia zużycie okna i drzwi nie spełniają parametrów cieplnych i użytkowych.

w oknie na parterze na elewacji wschodniej przy wymianie zmieniono jego kształt

braki i zróżnicowane parapety na elewacji wschodniej

Blacharka – różne blachy stalowe, ocynk w części obróbek blacharskich pod dachem, ponadto ryny i rury spustowe. Elementy zabrudzone uszkodzone, powyginane, rdzewiejące.

Parapety w oknach wykonano w przeważającej części z cegły układanej w różny sposób. Oprócz tych elementów dot. występują luźno mrowane cegły (przekształcenia) oraz betonowe wylewki i uformowane również zaprawie parapety głównie części wschodniej i północnej. W niektórych miejscach parapetów brak – np. okienka w kamiennym cokole od wschodu.

stolarstwo okienna elewacji zachodniej, zaprawy maskujące mniejsze wymiary okien parapety z cegiel układanych pod skosem na elewacji zachodniej

Głównym założeniem konserwatorskim jest zachowanie i zabezpieczenie elewacji budynku Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Myślenicach przy ul. Henryka Jordana 3. Ingerencja konserwatorska powinna polegać na maksymalnym uczynieniu zachowanych pierwotnych elementów wystroju elewacji poprzez oczyszczenie z zabrudzeń i korekcie późniejszych uzupełnień oraz wzmocnienie strukturalne osłabionych partii. Należy wykonywać tylko konieczne naprawy i uzupełnienia z użyciem materiałów analogicznych od oryginalnych.

Wątek ceglany należy oczyścić z zabrudzeń metodami nie naruszającymi warstwy powierzchniowej - spieku, dobranymi na podstawie prób przeprowadzonych na obiekcie. Powierzchnię cegieł proponuje się oczyścić parownicami z zastosowaniem środków chemicznych.

Należy ostrożnie usunąć mechanicznie wszystkie współczesne uzupełnienia cementowe, także złe wstawione cegły, które mają negatywny wpływ zarówno na walory estetyczne jak i na stan zachowania wątku ceglanoego. Przewidzieć należy przemurowanie muru pod matymi okienkami (w uwagi iż są to okienka w łazienkach w chili obecnej nie planuje się zwiększać w tym miejscu długości tych wąskich okienek). W uzasadnionych przypadkach - lokalnie zaleca się wykuć wszystkie nieestetyczne, cementowe, zasolone i wadliwe technologicznie spoiny. Należy je następnie wypełnić zaprawą o wysokiej porowatości (magazynującej sole) pozostawiając miejsce dla wierzchniej warstwy spoiny barwionej (jak w oryginalne). W trakcie prac należy uściślić postępowanie w przypadku dużych zamurowańch okien, poza espozycją wątku możliwe jest także w tych miejscach wykonanie tynkowanych blend.

Należy przeprowadzić dezynfekcję wątku, w miejscach tego wymagających. Należy wykonać odsolenie najbardziej zniszczonych partii - lokalnie gł. pod dachem w na fragmencie elewacji północnej w górnej części - należy przeprowadzić metodą swobodnej migracji do rozszerzonego środowiska z zastosowaniem ligniny lub pulpę celulozowej w postaci kompresów. Zastosowanie tej metody na wszystkich partiach elewacji jest niemożliwe (w trakcie procesu konserwacji z naprzemiennym nawilżaniem i wysychaniem następuje częściowe odsalanie).

Konieczne jest wykonanie zabiegu impregnacji na zwietrzałych powierzchniach wątków estrem kwasu krzemowego; moki w mokre zaczynając od słabszego do mocniejszego.

Po oczyszczeniu należy, z udziałem konstruktora dokonać, oględzin murów pod względem ich konstrukcji - nieliczne pęknięcia, szpary pomiędzy dobudowanymi budynkami itp. .

Należy dokonać koniecznych napraw uszkodzonych i osłabionych wątków jak również przemurować partie wadliwe murowane - dotyczy zamurowania na elewacji wschodniej od północy itp. - stosować cegły dobrane kolorystyką wymiarami, zachować układ wątku otoczenia, ponadto uzupełnić pojedyncze i mniejsze ubytki, skleić spęknięcia. cegły murować na zaprawach murarskich z traseem. Konieczne będzie uzupełnienie brakujących cegieł odpowiednio nasładowczo do otaczających wątków. Nieestetyczne, rażące ubytki materiału ceglanoego zaleca się wypełnić lokalnie,

z zachowaniem charakteru starej, lekko zniszczonej cegły, dobraną technologicznie z zaprawą mineralną, barwioną w masie. W ostateczności dopuszczalna jest ewentualna wymiana bardzo zniszczonych i zasolonych cegieł na dobrze zachowane cegły rozbiórkowe lub nowe o podobnych wymiarach i barwie.

Ubytki spoinowania dzisiaj różne w poszczególnych partiach i elewacjach zaleca się uzupełniać naśladowczo do otoczenia, z zachowaniem pewnego podobieństwa, tak by ich zdecydowanie nie rozróżniać. Zastosować zaprawę wapienno-piaskową o zbliżonych właściwościach, a także uziamieniu i kolorystyce. W partiach głęboko zasolonych (lokalnie elewacja północna od góry, partie gzymsów dekoracyjnych w miejscach zalewanych wskutek uszkodzeń obróbek), w których nie zachowało się oryginalne dekoracyjne spoinowanie zaleca się odkuć całe spoinowanie i wykonać nowe ze specjalnych szerokoporowych i mrozoodpornych zapraw – ze względu na duże zasolenie i zawilgocenie tych parti.

Zakłada się lokalnie scalenie kolorystyczne wątków – kitów, trwałych przebarwień czy wykonanie delikatnego przejścia – z różnicowanych wątków na elewacji zachodniej (dobudowanie od północy itp.) farbami laserunkowymi i sol silikatowymi, metodami konserwatorskimi.

Przewiduje się wykonanie końcowej hydrofobizacji.

W przypadku **tynków z imitacją kamieniarki** (elewacja wschodnia cz. północna) należy przewidzieć uzupełnienie z rekonstrukcją brakujących parti z uwagi na znaczne zniszczenia. Analizując stan techniczny zapewne konieczna będzie spora rekonstrukcja w pozostawieniu nielicznych świadków. Należy wcześniej dobrze zinventaryzować obecny układ by móc go potem odtworzyć. Wyprawy te bowiem utraciły na skutek procesu destrukcji (wysolen) zupełnie spoiłość i znajdują się w bardzo złym stanie.

Elementy tynkowe należy wyczyścić, po wykonanych próbach, np. mechanicznie szpachelkami, parownicami. Należy usunąć nalożone przemalowania i rozwarstwione zaprawy naprawcze.

W razie potrzeby należy wykonać przemalowania uszkodzonych lub wadliwych parti wątków znajdujących się pod nimi.

Oslabione strukturalnie wyprawy które pozostaną wzmocnić strukturalnie.

Tynkowe wyprawy należy oczyścić z reszek glonów mechanicznie i chemicznie oraz odpowiednio zabezpieczyć środkami przed ich ponownym atakiem. Po usunięciu późniejszych nawarstwień (farb i zacierek) odstłoni się siatka rys (to widać już obecnie). Większe pęknięcia tynków należy poszerzyć klinowo, w razie potrzeby zainiektować i wypełnić zaprawą.

Zaleca się do uzupełnień i rekonstrukcji tynków (w miejscach skutych do wątku) zastosowanie tynków solochłonnych (renowacyjnych), a całość po uzupełnieniu zapraw podkładowych scalić szlichtą mineralną wapienną z białym cementem z mikrowłóknami, zatrzeć pacą, zgodnie z techniką pierwotną. W czasie prac odtworzyć pierwotny układ imitacji wątku kamiennego. Tynki zagruntować i pomalować farbą krzemianową - silikatową lub solsilikatową, po akceptacji komisyjnej prób kolorystyki i techniki.

Konserwacja dla elementów kamieniarki - piaskowca obejmie usunięcie uszkodliwych, szczególnych nawarstwień (w tym uzupełnienia cementowe, spoinowanie naprawcze w partiach cokołu z ciosów kamiennych) utrudniających naturalną dyfuzję kamienia i m.in. sprzyjających krystalizowaniu uszkodliwych soli w warstwach przypowierzchniowych, a tym samym przyspieszających ich dezintegrację. Oczyszczenie powierzchni kamienia należy wykonać z zachowaniem zewnętrznego warstwy epidermy i śladów narzędzi kamieniarskich, dostosowując metodę do stanu oraz rodzaju użytego kamienia. Do oczyszczania obiektu należy brać pod uwagę:

- oczyszczanie parą wodną z zastosowaniem parownicy ewentualnie wspomagany działaniem środków chemicznych; metody mechaniczne skalpela, noże szwskie itp.
- Pozbawioną uszkodliwych nawarstwień i niesprawnych uzupełnień kamieniarkę należy poddać zabiegom konserwacji technicznej mającej na celu eliminację (przynajmniej częściową) skutków dotychczasowych procesów erozyjnych i czynników destrukcyjnych.

Należy oszacować stopień zasolenia kamienia i wykonać odsolenie wybranych partii metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska.

Oslabiona strukturę kamienia należy wzmocnić estrami kwasu krzemowego w ten sposób aby przesyć zniszczoną strukturę kamienia na całej głębokości, aż do zdrowego, nie przeobrazonego rdzenia materiału. Właściwe przesylenie kamienia jest niezwykle ważne. Estrę kwasu krzemowego należy wprowadzać etapowo poczynając od najgłębszej penetrującego (10% żelu krzemionkowego wytrąconego w porach kamienia), następnie (30% żelu krzemionkowego), a w razie potrzeby również o największej zawartości materiału czynnego. Metodę nasycania także należy dostosować do stanu zachowania i właściwości fizyko-mechanicznych kamienia.

Przemurować odspolone kamienie lub poluzowane na zaprawach murarskich z trasem do kamienia. Pęknięte bloki należy skleić specjalnymi niskolepnymi żywcami. W przypadku większych braków uzupełnić wątki/okładzinę metodą tasilowania. Lokalnie wymienić najbardziej zniszczone elementy - dotyczy prostych ciosów i wątków. Uzupełnienie mniejszych ubytków, maskowanie np. nadproża stalowego zabetonowanego „niemal równego” z wątkiem kamiennym na elewacji wschodniej wykonać w szlaczynym kamieniu. Mniejsze ubytki proponuje się wykonać metodą kitowania (kitami mineralnymi) z zasadą nie wykonywania nadmiernej ilości kitów w pasie cokołu.

Zakłada się uzupełnienie ubytków znacznie przeskadzających w odbiorze - pod względem formy lub stanowiących potencjalne zagrożenie dla obiektu (np. wgłębienia w których może gromadzić się woda i zanieczyszczenia). Natomiast wstępnie nie planuje się uzupełniania znacznych zaokrągleń i wyoblen poszczególnych elementów, spowodowanych ekspozycją obiektu na wolnej przestrzeni, narazonego na zmienne i szkodliwe czynniki atmosferyczne. Przewidzieć obróbkę kamienną zniszczonych powierzchni ciosów w stopniu uczyniającym; uwaga - nie dokonywać głębokich nacięć w tak mocno zniszczonym kamieniu ew. w razie stwierdzenia, iż kamienie z uwagi na osłabienie nie nadają się do przywrócenia pierwotnej obróbki, zrezygnować pozostawiając świadki.

Uzupełnić spoinowanie nasiadowczo do pierwotnego z zastosowaniem zapraw wapiennych z trasem, podbarwionych - sposób opracowania dla poszczególnych elementów dostosować do oryginalnych i przedstawić propozycje na etapie wykonawczym.

Koncowe zabiegi konserwacji estetycznej przy kamieniachce polegać będą na scaleniu kolorystycznym farbami laserunkowymi solisilikatowymi z pigmentami metodą topowania i punktowania (konserwatorskie). Scalone zostaną kity oraz znacznie przeskadzające w odbiorze trwałe przebarwienia kamieni. Pozwoli to na zachowanie „zabytkowego” charakteru obiektu i podkreślenie jego historycznej wartości i autentyczności.

Olbrymie znaczenie będzie miała kwestia zabezpieczenia kamienia i przedłużenie trwałości obecnej konserwacji. Najgroźniejszym czynnikiem destrukcyjnym jest woda opadowa wnikaąca w strukturę kamienia, powodująca m.in. takie uszkodzenia jak stopniowe wypłukiwanie spoiwa, wprowadzanie zanieczyszczeń i roztworów aktywnych związków chemicznych, zawilgocenie powodujące obniżenie wytrzymałości mechanicznej i korozję biologiczną, przemrażanie i powstawanie mikrospeków w okresie zimowym. Ograniczenie możliwości penetracji wody poprzez zabieg hydrofobizacji preparatem krzemooorganicznym ma zatem wiele zalet, dlatego brane jest pod uwagę jego wykonanie.

Pltę z datami z cokuu elewacji zachodniej przyskonięta w części ziemia - wg wstępnych założeń przewidziano wyjąć i umieścić w innym miejscu (do muzeum, odrębne opracowanie) - ostatecznie do ustalen po odkopaniu w czasie ustaleń komisji konserwatorskiej - przewidzieć miejsce docelowego montażu. W przypadku demontażu w obecne miejsce wstawić okładzinę z piaszkowca na wzór sąsiadujących. Pltę z datami poddać konserwacji wg programu prac i założeń j.w..

Zachowane drewniane naświetle nad drzwiami na elewacji zachodniej poddać konserwacji prawdopodobnie konserwację wykonaną *in situ*. Dokładanie ustalić kolorystykę warstw malatur (historycznych), aby ew. w czasie obecnej konserwacji pozostałych okien móc nawiązać do pierwotnej (z dużym prawdopodobieństwem stolarka nie była biała - patrz także foto archiwalne). **Stolarkę okienną** - wstępnie inwestor przewidział wymianę na nową z uwagi iż obecna nie jest stolarka pierwotną (wg rysunków inwentaryzacyjnych oraz zestawienia rys. projektowych); uściślić na etapie wykonawczym kolorystykę. Przed realizacją wykonać dokładane obmiary, aby wpasować się istniejące otwory, przewidzieć do akceptacji okno wzorcowe utleniające profile, sposób ew. szyby zespolone montować z listwami między szybowymi w zbliżonych kolorach (unikac srebrnych ramek). Dokonać stosownych przymiarowań w partii otworów okienek na parterze na elewacji wschodniej (umiejscowionych w kamiennym wysokim cokole) powrócić do pierwotnego kształtu i wówczas dopiero dokonać obmiarów szczegółowych dla stolarki okiennej. W przypadku wytypowania okien do konserwacji przeprowadzić konserwację techniczną i estetyczną.

Stolarkę drzwiowa - zalecane byłoby ujednolicenie stylistyki. Należy bezwzględnie zdemontować prowizoryczne deskowanie w miejscu poprzedniego wejścia do budynku na elewacji zachodniej, korzystać byłoby tam odtworzenie drzwi na wzór historycznych na podstawie fotografii archiwalnej. W chwili obecnej nie przewiduje się wymiany drzwi do budynku od strony wejścia głównego a ich

konserwację, jednak gdyby była taka potrzeba to również zaleca się powrót do formy historycznej. Podobnie postępować sukcesywnie w przypadku pozostałych drzwi, dążąc do ujednolicenia stylizyki i koloru (na etapie wykonawczym przedstawiać stosowne propozycje, projekty do akceptacji WUOZ). Na drzwi stalowe od kotłowni można nałożyć/przykręcić cienkie, niebyt szerokie płaskowniki w formie litery X¹ i na krawędzie oraz pomalować w np. kolorze szaro-granitowo-czarnym; ich stylizyka będzie nieco bardziej historyzująca i współgrająca z charakterem obiektu.

Zachowane **parapety ceglane** nieco różnią się stylizyką, możliwe/zalecane jest zróżnicowanie ułożenia cegieł na poszczególnych elewacjach. **Pozostałe parapety zakładane jako naprawcze** usunąć i wymurować nowe na wzór/wg parapetów historycznych (główne przekształcenia w obrębie okien elewacji wschodniej). zabiegi konserwatorskie przy parapetach ceglanych historycznych jak przy wątkach ceglanych. Cementowe parapety zastąpić również półklinkierową cegłą. W okienkach, które umieszczone są w partii kamiennego cokołu (wątki z nieobrobionych ciosów) np elewacja wschodnia, północna zaleca się wstawić parapety z kamienia (płaskowiec). Obecnie brak lub cementowe.

Z uwagi na zniszczenia kamieniarki cokołu przewidzieć położenie od góry **kamiennej nakrywy-rodzaj parapetu**, prostego w formie z okładziny ok. 3 cm grubości, nieco wystającego poza lico, montowanego ze spadkiem; wykuwając z tych miejsc założone w wielu partiach zaprawy cementowe. Parapet będzie stanowił ochronę dla cokołu od góry, przed namakaniem i wlewaniem się wody wgląd jak również uporządkuje zniszczone i nierówne kamienie elementy, usunięte zostaną doraźnie zakładane zaprawy cementowe. ostateczne próbki przedstawić do ustaleń komisyjnych.

Lastriko którego użycie do wykończenia **schodów na elewacji południowej** zaleca się wymienić. Z uwagi na liczne uszkodzenia i mikrospekkania, które w przyszłości ponownie będą generować zniszczenia proponuje się wykonać nową okładzinę z lastrika na schodach (po naprawach konstrukcji wg projektu).

Podobne złożenia mogą dotyczyć elementów schodów i podestów, które obecnie eksponowane są jako betonowe przy innych elewacjach. Zaleca się ujednolicić kolorystykę. Być może właściwym byłoby wykonanie **lastrika w ciepłyszach, płaskowcowych kolorach** nawiązujące do płaskowca, który jest elementem artykułującym i podkreślającym plastyczność elewacji.

Kraty w oknach - pożądane byłoby usunięcie bezstyłowych, zostawić te które są potrzebne np. na elewacji zachodniej oraz od strony północnej, w przypadku potrzeby montażu krat wykonać podobne stylizujące lub inne na etapie wykonawczym przedstawić ostateczny projekt i wybrać kolorystykę.

Metalowe elementy – balustrada schodów od południa (w przypadku jej pozostawienia), **kraty, ankrzy wzmacniające mury na elewacji wschodniej** i inne o charakterze zabytkowym - metal należy oczyścić, elementy brakujące uzupełnić, powyginać naprawić i odpowiednio zabezpieczyć antykorozyjnie oraz pomalować farbą. Kolorystykę należy ustalić komisyjnie, zgodnie z przyjętą aranżacją.

¹ Taka aranżacja drzwi często występuje jako drzwi do piwnic /na strych w wielu budynkach z końca XIX w. pocz. XXI użyteczności publicznej i kamienicach.

Dokonać przeglądu i wymieniać blacharkę, ryny i rury spustowe. Nowe z blachy aluminiowej powlekanej, tytan-cynku lub cynkowej.

Wymienić na bardziej stylowy daszek na elewacji wschodniej metalowy, górą przeszkłony - przezroczysta pleksi lub szkło bezpieczne. Ostateczne rozwiązania/rysunki przedłożyć w miarę postępu prac, do uzgodnień komisyjnych.

Należy również uściślić na etapie wykonawczym sposób wykonania daszku nad drzwiami na elewacji zachodniej od strony północnej.

Należy i zalecane jest uporządkowanie oraz usunięcie wszystkich kabli i innych instalacji biegnących po elewacjach.

Przewidzieć rozproszanie i oświetlenie obiektu (wejść) obecne bezstylowe lampy ujednolicić i zastąpić stylowymi. Wzory przedstawić do ustaleń komisyjnych.

Na etapie wykonawczym ustalić sposób postępowania z symbolem obiektu **rzeźbą sokola**, obecna jest późniejsza, zastąpiona. Ew prace przy rekonstrukcji powierzchni artysty rzeźbiarzewi, str wzorować się na zachowanych rzeźbach sokołów w budynkach Towarzystwa Gimnastycznego **Sokol** np. w Sanoku, Jarosławiu czy archiwalnej foto obiektu. Ostateczne rozwiązania przedstawić do ustaleń komisyjnych.

Zaleca się również na etapie wykonawczym ustalić kształt oraz technologię **cokołu, stanowiącego podstawę pod rzeźbę**, obecny zastąpić materiałem bardziej szlachetnym, ostateczne rozwiązania przedstawić i wykonać na etapie prac związanych z wymianą dachówki w tek części dachu itp.

3. PROGRAM PRAC

3.1. ELEWACJE Z EKSPONOWANYM WĄTKIEM CEGLANYM

Prace prowadzić z uwzględnieniem założeń konserwatorskich str. 27, rozdz. 2 oraz warunków pozwolenia WUOZ.

1. Oczyszczenie powierzchni wątków: metoda zostanie dostosowana do stanu zachowania, po przeprowadzeniu prób na obiekcie. Sposób czyszczenia nie może powodować uszkodzenia lica (spieku) cegieł. Wstępnie proponuje się zastosować oczyszczanie poprzez zmycie powierzchni wątku gorącą parą pod ciśnieniem, wspomaganie chemicznym działaniem pasty z fluorkiem amonu Fassadenreiniger-Paste F. Remmers.
2. Dezynfekcja wątku w miejscach porażonych korozją biologiczną.
3. Eliminacja szkodliwych czynników poprzez zabieg odsoleń. W miejscach najwyższej koncentracji soli proponuje się wykonać odsoleń metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska (w postaci kompresów ligninowych, bądź z pulpy papierniczej).
4. Mechaniczne usunięcie niesprawnych lub wadliwych uzupełnień cegieł oraz spoinowania. Usunięcie pojedynczych, silnie zdestruowanych cegieł. Zaprawy naprawcze należy usuwać poprzez ostrożne, ręczne odkuwanie młotkiem i przecinakami - zakres po weryfikacji stanu i wg założeń konserwatorskich
5. Usunięcie pojedynczych zwietrzałych, zniszczonych cegieł występujących sporadycznie na elewacjach oraz zniszczonych cegieł. Usunięcie uszkodzonego lica cegły, aż do głębszych, zdrowych partii, aby umożliwić wstawienie okładziny z nowej, zdrowej cegły tzw. licowania.

- podkucie zniszczonych, pozbawionych łica cegieł i wykonanie impregnacji wzmocniającej wykutych „gniazd” pod nowe cegły preparatem krzemooorganicznym KSE 300 f. Remmers
- wstawienie nowych cegieł w miejscach ubytków z zastosowaniem cegieł o zbliżonych wymiarach lub wyselekcjonowanych, odsolonych cegieł rozbiórkowych, z użyciem zaprawy: 1 cz. wapna dołowanego, 0,5 cz. cementu trassowego, 3 cz. piasku
- 6. W razie takiej potrzeby dokonanie oględzin i prace naprawcze istniejących pęknięć wątku wg zaleceń specjalisty konstruktora.
- 7. Prace związane z przemurowaniem, mурowaniem - naprawy uszkodzonych i osłabionych wątków jak również przemurowanie partii wadliwie wymurowanych w przeszłości - np. dotyczy zamurowania na elewacji wschodniej od północy i in. - stosować cegły dobrane kolorystyką, wymiarami, zachować układ wątku otoczenia, ponadto uzupełnić pojedyncze i mniejsze ubytki. Cegły mурować na zaprawach murarskich z trassem. - uzupełnienie brakujących cegieł odpowiednio naśladowczo do otaczających wątków. Nieestetyczne, rażące ubytki materiału ceglanoego zaleca się wypelnic lokalnie, z zachowaniem charakteru starej, lekko zniszczonej cegły, dobraną technologicznie zaprawą mineralną, barwioną w masie. W ostateczności dopuszczalna jest ewentualna wymiana bardzo zniszczonych i zasolonych cegieł na dobrze zachowane cegły rozbiórkowe lub nowe o podobnych wymiarach i barwie. Lokalnie w miejscach wcześniejszej dokonanych przemurowań (nieprzemysłanych), w które wstawiono zupełnie nowe cegły dopuszcza się lokalne postarzenie powierzchni
- 8. Zmycie parą wodną powierzchni elewacji z reszek pyłów piasku i innych zanieczyszczeń.
- 9. Impregnacja najbardziej osłabionych partii wątku estrem kwasu krzemowego metodą natrysku lub powlekania pędzlem.
- 10. Uzupełnienie ubytków i pęknięć cegieł z zastosowaniem kitów mineralnych barwionych w masie np. Restauriermörtel f. Remmers lub równoważne w przypadku płytkich uzupełnień o grubości poniżej 1 cm do zaprawy należy dodać preparat zwiększający plastyczność i przyczepność: np. Aida Haftfest Spezial f. Remmers lub równoważny. Uzupełniać należy tylko rażące ubytki cegieł, zakłócające płynność wątku oraz takie, które ułatwić mogą wnikanie wody opadowej.
- 11. Uzupełnienie ubytków spoinowania zaprawą mineralną z wapna dołowanego i piasku z dodatkiem trassu. Jako wypełniacz można zastosować również niewielkie ilości mielonej cegły i pigmentów. Zamienienie można również zastosować np. gotowe zaprawy wapienne przeznaczone do spoinowania wątków historycznych Ubytki spoinowania dzisiaj różne w poszczególnych partiach i elewacjach zaleca się uzupełniać naśladowczo do otoczenia, z zachowaniem pewnego podobieństwa, tak by ich zdecydowanie nie rozróżniać. Zastosować zaprawy wapienno-piaskowe o zbliżonych właściwościach, a także uziarnieniu i kolorystyce. W partiach gętboko zasolonych (lokalnie elewacja północna od góry, partie gzymsów dekoracyjnych w miejscach zalewanych wskutek uszkodzeń obróbek), w których nie zachowało się oryginalne dekoracyjne spoinowanie zaleca się odkuć całe spoinowanie i wykonać nowe ze specjalnych szerokoporowych i mrozoodpornych zapraw - ze względu na duże zasolenie i zawilgocenie tych partii. Pierwotne poprawne fragmenty spoinowania należy bezwzględnie zachować i nie przykrywać go nowym.
- 12. W przypadku takiej potrzeby lokalne scalenie kolorystyczne przebarwień na wątkach ceglanych laserunkiem solisilikatowym z dodatkiem pigmentów. Metody topowania, punktowania - met. konserwatorskie.

13. Hydrofobizacja wątku ceglanego np. preparatem silikonowym Funcosil SNL/ Funcosil SL F. Remmers.

3.2. WYPRAWY Z IMITACJĄ WĄTKÓW KAMIENNYCH

Prace prowadzić z uwzględnieniem założeń konserwatorskich str. 27, rozdz. 2 oraz warunków pozwolenia WUOZ.

1. Wstępne wykucie najbardziej zdestruowanych fragmentów – zachowanie elementów służących do rekonstrukcji (w tym pomiary inwentaryzacyjne – zachować rytm i wielkość).
2. Oczyszczenie powierzchni tynków po wcześniejszej wykonanych próbach. Wstępnie proponuje się oczyszczenie ręczne z użyciem szpachlelek, parownic. Podklejenie tynków, założenie opasek wapiennych wokół zachowanych świadków.
3. Weryfikacja poszczególnych fragmentów i usunięcie tynków zniszczonych i odpisanych, odsłoniętych po czyszczeniu.
4. Ocena spękań. Wypełnienie pęknięć rys po wcześniejszym ich przeżyłowaniu w kształcie litery V, zaprawą elastyczną o niskim skurczu wiązania np. Sto Rissfuller fein f. Sto lub równoważną.
5. W wypadku złego stanu zachowania i obniżonej wytrzymałości zapraw wykonanie wzmocnienia strukturalnego wypraw preparatem krzemianowymi, głęboko penetrującymi.
6. Dezynfekcja tynków w miejscach porażonych korozją biologiczną.
7. Uzupełnianie ubytków i rekonstrukcja brakujących partii
- na partie odsłoniętego wątku uzupełniania wykonać z zastosowaniem tynków renowacyjnych solochłonnych WTA szpary – obrzutka, zwiększająca przyczepność następnych warstw tynk magazynujący sole, warstwa wyrownawcza - lekki tynk podkładowy renowacyjny (powtórzenie rytmu imitacji okładziny kamiennych)
8. Położenie na całości końcowej warstwy z zaprawy mineralnej z dodatkiem mikrowłókien np. Ispos Nr 1 firmy Sto lub Trass Filzputz firmy Sto zaprawa wapienno-piaskowa z dodatkiem trasy z mikrowłóknami z nadaniem odpowiedniej faktury (zatarcia pacami), nawiązującej do pierwotnej, powtórzenie rytmu imitacji okładziny kamiennych.
9. Gruntowanie tynków przed malowaniem.
10. Scałenie kolorystyczne wypraw farbą solsilikatową lub silikatową po wykonanych wcześniejszych próbach kolorystyki i technologii i akceptacji komisji konserwatorskiej.

Prace prowadzić z uwzględnieniem założeń konserwatorskich str. 27, rozdz. 2 oraz warunków pozwolenia WUOZ.

3.3. KAMIENIARKA (PIASKOWIEC) – WĄTKI KAMIENNE, OKŁADZINA COKOLU PORTALE

1. Oczyszczanie parą wodną z zastosowaniem parownic ewentualnie wspomaganych działaniem środków chemicznych; metody mechaniczne skalpelle, noże szewskie itp.
2. Odsołenie wybranych partii metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska.
3. Wzmocnienie poprzez impregnację osłabionej struktury estrami kwasu krzemowego

4. Przemierowanie odsłojonych poluzowanych kamieni na zaprawach murarskich z trasem. Pęknięte bloki należy skleić specjalnymi niskolepnymi zywcamami.
5. uzupełnienie wątków/okładziny (większych braków) metodą tiaszowania. lokalnie wymienić najbardziej zniszczone ciosów wątków.

6. Uzupełnienie mniejszych ubytków, maskowanie np. nadproża stalowego zabetonowanego „niemal równego” z wątkiem kamiennym na elewacji wschodniej wykonać w sztucznym kamieniu. Mniejsze ubytki wypełnić kitami mineralnymi z zasadą nie wykonywania nadmiernej ilości kitów w pasie cokołu. Opracować powierzchnie kitów naśladowczo do otoczenia (obrobki kamiennarskie).

7. Założono uzupełnienie ubytków znacznie przeskakujących w odbiorze - pod względem formy lub stanowiących potencjalne zagrożenie dla obiektu (np. wgłębienia w których może gromadzić się woda i zanieczyszczania); nie planuje się uzupełniania znacznych zaokrągleń i wyoblen poszczególnych elementów, spowodowanych ekspozycją obiektu na wolnej przestrzeni, narzonego na zmienne i szkodliwe czynniki atmosferyczne. Przewidzieć należy również obrobkę kamiennarską zniszczonej powierzchni ciosów w stopniu uczyniającym; uwaga - nie dokonywać głębokich nacięć w tak mocno zniszczonym kamieniu ew. w razie stwierdzenia, iż kamienie z uwagi na osłabienie nie nadają się do przywrócenia pierwotnej obrobki, zrezygnować pozostawiając świadki.

8. Uzupełnienie spoinowania naśladowczo do pierwotnego z zastosowaniem zapraw wapiennych z trasem, podbarwionych - sposób opracowania dla poszczególnych elementów dostosować do oryginalnych i przedstawić propozycje na etapie wykonawczym.

9. Scałeniu kolorystyczne farbami laserunkowymi solisilikatowymi z pigmentami metodą topowania i punktowania (konserwatorskie). Scalone zostaną kity oraz znacznie przeskakujące w odbiorze trwałe przebarwienia kamieni.

10. Wykonanie zabiegu hydrotrobizacji preparatami na z bazie silanowo/siloksanowych.

3.4. ELEMENTY METALOWE - BALUSTRADA, KRATY I POZOSTAŁE

1. W przypadku *demontażu* wytypowanych elementów zasadnym wydaje się zabezpieczenie metalu metodą cynkowania ogniowego.
- usunięcie z elementów stalowych nawarstwień lakierniczych metodą mechaniczną (piaskowanie), chemiczne doczyszczanie przy zastosowaniu środka Genol Pro (wypalanie) z doczyszczaniem ręcznym.
- zabezpieczenie antykorozyjne poprzez cynkowanie ogniowe.

- malowanie proszkowe cynkowanych elementów kolor czarny matowy oraz nałożenie dodatkowej powłoki lakierowniczej z grawitem i jej polerowanie (lakier „Lowicyn” czarny matowy).
 - montaż elementów, zgodnie ze sztuką
2. W przypadku konserwacji *in situ* - oczyszczenie metalu z farby i produktów korozji metodą strumieniowania ściernego lub inną wybraną po przeprowadzonych próbach. Chemiczne doczyszczanie przy zastosowaniu środka Genol Pro Liquide f. Laboratoires Ceetal, środek do usuwania farby.
3. Ocena i przegląd poszczególnych elementów, korekta elementów odkształconych.
4. Ograniczenie korozji metalu poprzez nałożenie np. preparatu Stabilizator rdzy f. Hector-V 33.
5. Odtuszczenie powierzchni metalu.
6. Wybór technologii - odpowiednio: nałożenie na metal farby podkładowej i farby nawierzchniowej (kolorystyka wg RAL, NCS uzgodniona komisyjnie) w kolorystyce uzgodnionej podczas aranżacji elewacji.

3.5. PRACE RÓWNOLEGLE

Wymienione poniżej i inne pozostałe prace wg projektu

1. Usunięcie niepotrzebnych/zbędnych elementów kabli, elementów zbędnych.
2. **Płyta z datami z cokołu elewacji zachodniej** wg wstępnych założeń przewidziano wyjąc i umieścić w innym miejscu (do muzeum, odrębne opracowanie, z zatwierdzone przez WUOZ) – ostatecznie do ustaleń po odkopaniu w czasie ustaleń komisji konserwatorskiej - przewidzieć miejsce docelowego montażu. W przypadku demontażu w obecne miejsce wstawić okładzinę z piaszkowca na wzór sąsiadujących. Płytę z datami poddać konserwacji wg programu prac i założeń j.w..
3. **Zachowane drewniane nad drzwiami na elewacji zachodniej** poddać konserwacji prawdopodobnie *in situ*. Dokładanie ustalić kolorystykę warstw malatur (historycznych), aby ew. w czasie obecnej konserwacji pozostałych okien móc nawiązać do pierwotnej (z dużym prawdopodobieństwem stolarka nie była biała – patrz także foto archiwalne). Oczyszczenie, impregnacja, wyszlifowanie, uzupełnienie ubytków i malowanie
4. **Stolarka okienna** – Inwestor przewidział wymanę na nową z uwagi iż obecna nie jest stolarka pierwotną (wg rysunków inwentaryzacyjnych oraz zestawienia rys. projektowych); uściślić na etapie wykonawczym kolorystykę. Przed realizacją wykonać dokładane obmiary, aby wpasować się istniejące otwory, przewidzieć do akceptacji okno wzorcowe utleniające profile, sposób ew. szyby zespolone montować z listwami między szybowymi w zbliżonych kolorach (unikac srebrnych ramek). Dokonać stosownych przymiarów w partii otworów okienek na parterze na elewacji wschodniej (umiejscowionych w kamiennym wysoki cokołe) powrócić do pierwotnego kształtu i wówczas dopiero dokonać obmiarów szczegółowych dla stolarki okiennej. W przypadku wytypowania okien do konserwacji przeprowadzić konserwację techniczną i estetyczną Oczyszczenie, impregnacja, naprawy stolarkie wyszlifowanie powierzchni drewna, uzupełnienie ubytków i malowanie, naprawy elementów - szklenie, kłamki, zamki, zawiasy itp

5. **Stolarka drzwiowa** - zalecane byłoby ujednolicenie stylistyki. Należy bezwzględnie zdemontować provizoryczne deskowanie w miejscu poprzedniego wejścia do budynku na elewacji zachodniej, korzystać byłoby tam odtworzenie drzwi na wzór historycznych na podstawie fotografii archiwalnej. W chwili obecnej nie przewiduje się wymiany drzwi

- do budynku od strony wejścia głównego a ich konserwację, jednak gdyby była taka potrzeba to również zaleca się powrót do formy historycznej. Podobnie postępować sukcesywnie w przypadku pozostałych drzwi, dążąc do ujednolicenia stylistyki i koloru (na etapie wykonawczym przedstawiać stosowne propozycje, projekty do akceptacji WUOZ). Na drzwi stalowe od kotłowni można nałożyć/przykręcić cienkie, niebyt szerokie płaskowniki w formie litery X i na krawędzie oraz pomalować w np. kolorze szaro grafitowo-czarnym; ich stylistyka będzie nieco bardziej historyzująca i współgrająca z charakterem obiektu,
6. **Parapety ceglane** nieco różnią się stylistyką, możliwe/zalecane jest pozostawienie zróżnicowanie ułożenia cegieł na poszczególnych elewacjach. **Parapety** historyczne **zakładane jako naprawcze** usunąć i wymutować nowe na wzór/wg parapetów historycznych (główne przekształcenia w obrębie okien elewacji wschodniej). Zabiegi konserwatorskie przy parapetach ceglanych historycznych jak przy wątkach ceglanych. Cementowe parapety zastąpić również półklinkierową cegłą. W okienkach, które umieszczono są w partii kamiennego cokołu (wątki z nieobrobionych ciosów) np. elewacja wschodnia, północna zaleca się wstawić parapety z kamienia (piaskowiec). Obecnie brak lub cementowe.
7. **Położenie kamiennych nakrywy-rodzaj parapetu nad cokolami** - prosty w formie z okładziną z piaskowca np. ok. 3 cm grubości, nieco wystającego poza lico, montowany ze spadkiem, wykluwając z tych miejsc założone w wielu partiach zaprawy cementowe. Parapet będzie stanowił ochronę dla cokołu od góry, przed nadmiernym namakaniem i wlewaniem się wody wgląd jak również uporządkuje zniszczone i nierówne kamienie elementy. Ostateczne próbki przedstawić do ustaleń komisyjnych.
8. **Schody wejściowe na elewacji południowej** - obłożenie ich nową okładziną z lastrika - obecne skuć, dokonać napraw konstrukcji wg projektu oraz szuki budowlanej. Z uwagi na liczne uszkodzenia i mikrospekkania, które w przyszłości ponownie będą generować zniszczenia proponuje się wykonać nową okładzinę z lastrika na schodach (po naprawach konstrukcji). **Zalecana zmiana kolorystyki z szarej na tonację piaskową brązową, ciepłą, ostateczne wzory do akceptacji WUOZ.**
9. Wymiana współczesnej balustrady schodów na stylizowaną, stalową, ślusarskiej roboty w charakterze metaloplastyki z czasów budowy obiektu.
10. **Schody i podesty przy innych elewacjach**, obecnie eksponowane jako betonowe. Zaleca się ujednolicić stylistykę tych elementów - **wykonanie lastrika - kolorystyka piaskowa, ciepła, ostateczna, nawiązująca do piaskowca** - jak na elewacji frontowej.
11. **Kraty w oknach** - usunięcie bezstylowych, zostawić potrzebne np. na elewacji zachodniej oraz od strony północnej, w przypadku potrzeby montażu krat wykonać podobne, stylizujące lub inne na etapie wykonawczym przedstawić ostateczny projekt i wybrać kolorystykę.
12. **Metalowe elementy - balustrada schodów od południa, kraty, ankrzy wzmacniające mury na elewacji wschodniej** i inne o charakterze użytkowym - metal należy oczyścić, elementy brakujące uzupełnić, powyginać naprawić i odpowiednio zabezpieczyć antykorozyjnie oraz pomalować farbą. Kolorystykę należy ustalić komisyjnie, zgodnie z przyjętą aranżacją.
13. **Wymieniana blacharki, rynien i rur spustowych**. Nowe z blachy aluminiowej powlekanej, tytan-cynku lub cynkowej, wg projektu
14. **Daszek na elewacji wschodniej** - wymienić na bardziej stylowy metalowy, górą przeszkiony - przezroczysta pleksi lub szkło bezpieczne. Ostateczne rozwiązania/rysunki przedłożyć w miarę postępu prac, do uzgodnień komisyjnych. Należy również uściślić na etapie wykonawczym sposób **wykonania daszku nad drzwiami na elewacji zachodniej od strony północnej.**

15. **Rozprowadzenie i oświetlenie obiektu (lampy nad wejściem itp.)** obecne bezstylowe lampy ujednolicić i zastąpić stylowymi. Wzory przedstawić do ustaleń komisyjnych.
16. **Cokol stanowiącego podstawę pod rzeźbę** zastąpić materiałem bardziej szlachetnym, ostateczne rozwiązanie przedstawić i wykonać na etapie prac związanych z wymianą dachówki w tek części dachu itp.
17. **Rzeźba sokoła** - na etapie wykonawczym ustalić sposób postępowania z symbolem obiektu, obecny jest późniejszy, zastąpiony. Ew prace przy rekonstrukcji powierzyć artystcie rzeźbiarzowi, wzorować się na zachowanych rzeźbach sokołów w budynkach Towarzystwa Gimnastycznego *Sokol* np. w Sanoku, Jarosławiu czy archiwalnej foto obiektu. ostateczne rozwiązanie przedstawić do ustaleń komisyjnych. ustalić kształt oraz technologię
18. **Wykonanie dokumentacji z przeprowadzonych prac konserwatorskich** - opisowej i fotograficznej.

Opr. mgr Małgorzata Mirzygłod-Tomasik

mgr Małgorzata Mirzygłod-Tomasik
Konservator Złotej Szuki
Kraków, ul. Skwarsowa 40/2
tel. (0-12) 86-22-02, m.ujm. 8502-04/33

Kraków, wrzesień 2020 r.

